

אי-שוויון אזרחי - אנה ככלל לעסוק בזה?

"מחסום תרבותי-הקצר בתקשורת בין יהודים וערבים בישראל"

סיכום הרצאה שנייה - סדרת צוהר חורף, מודיעין

מרצה: הסופר והעיתונאי סאלם ג'ובראן

29.11.2004

התרבות במהותה היא חיובית, אינה אמורה להוות מחסום בקשר בין עמים ובין תרבויות. היא מאגדת קולקטיב סביב קודים משותפים.

שני מרכיבים מרכזיים של התרבות הן הדת והשפה. השפה נושאת מטען רגשי ומייצגת את התרבות. המרכיב הדתי: בשלוש הדתות המונותאיסטיות מרכיבים זהים - קדושת האדם נמצאת במוקד של שלוש הדתות ובכל זאת קיימת יריבות ביניהן שלא בהכרח על בסיס אידיאולוגי. גם בין שתי השפות - עברית וערבית קיימת קירבה רבה. ההבדל הוא במסלול ההיסטורי של הדת והתרבות.

אם נסתכל על התרבות באופן כללי ועל השפה כמייצגת את התרבות גם בקונטקסט הרחב יותר נמצא מוטיבים זהים רבים בין העברית לערבית: נושאים כמו שרידות וקיום, קשר בין האדם לנוף, שפה כמבטאת את הנוף, העבודה כערך, האהבה כערך נצחי - כל אלה מוטיבים הקיימים בשתי השפות ובשתי התרבויות.

למרות היות התרבות במהותה חיובית נעשה בה לאורך השנים שימוש בהקשר של כוח, שליטה וכיבוש. עמים כובשים ושולטים בראש ובראשונה ראו חשיבות בהנחלת תרבותם לעם הנכבש. כתוצאה מכך יש ערבוב בין תרבות לבין שליטה. גם בכיוון ההפוך שנאת התרבות הזרה היתה חלק משנאת הכובש הזר - הביטוי הראשון לשנאת הכובש היה השנאה לשפתו ולתרבותו. עוינות בין שפות ובין תרבויות היתה פועל יוצא של כיבוש ושליטת החזק בחלש. באופן הזה נוצרו מטענים בין עמים וזהו דבר שקשה למחוק והוא גולש מן המקום של מאבקי הכוח הפוליטיים לתחום התרבות. עמים שונים יצרו קודים קולקטיביים של אהבה/שנאה.

בהתייחס לאיזור של ארץ ישראל - בעיני הפלאח הפלסטיני היהודי נתפס כקולוניאליסט אירופאי. בעיני הפלסטיני לא היתה שום משמעות למורשת ההיסטורית היהודית בקשר לארץ.

האינטליגנציה הערבית הדגישה את הרעיון של בית לאומי לעם היהודי בשטח הפלסטיני וכך החל הסכסוך הלאומי. הסכסוך אינו בנוי על גזענות אידיאולוגית אלא על סכסוך לגבי אדמה ולגבי אינטרסים.

ברמה התרבותית חידוש השפה העברית בא בתוך עיגונה בהקשר של השפות השמיות. בראשית ההתעוררות של העברית היה קישור ברור של השפה לארץ הזאת ולמזרח בכלל. התפיסה אופיינה בגישה רומנטית חזקה וברצון להיות חלק מהמזרח ומהאיזור בכלל.

כתוצאה מכך היתה נטייה נפוצה בקרב העולים בעליות הראשונות ללמוד את השפה הערבית והיתה גישה חיובית וסקרנית כלפי התרבות הערבית.

התקופה הראשונה אופיינה בחיבור רומנטי בין התרבויות אך ככל שהתפתחה והתחזקה הגישה הלאומית קשר זה הלך ודעך.

ראשיתה של התפיסה הלאומית באידיאולוגיה הציונית- האינטליגנציה הפלסטינית הבינה כי גם הם צריכים לגבש תפיסה לאומית מול זו היהודית. בחלק מן הגיבוש הלאומי בכל צד החלה גם שלילת הלגיטימציה מן הצד השני. מכאן החלו להתפתח דיעות קדומות וחשש הדדי.

בהדרגה ככל שהסכסוך הלך והתגבר החלו לבוא לידי ביטוי השפעות ישירות על היחס בין שתי התרבויות.

החל משנת 1947 הפך הסכסוך באופן ברור לסכסוך בין עמים על בסיס לאומי.

במדינת ישראל נוצרה הגמוניה תרבותית, לשונית וצבאית אשכנזית באופן מוחלט.

השאיפה היתה למזג את העולים מארצות ערב לתוך התרבות האירופית תוך ציפייה למחיקה מוחלטת של התרבות הערבית שהביאו עימם.

גם בהתייחס לשכנינו נתפסה התרבות של הצד השני כחלק מהנשק של האוייב. ויותר מכך - לצורך הפחתת ערכו של האוייב נעשו ניסיונות רבים להוכיח כי לצד השני אין תרבות כלל.

כתוצאה מכך הגורם המרכזי שעודד לימודי ערבית בבתי הספר היה הצבא אשר שאף לטפח ידע בערבית לצורכי מודיעין.

במשך שנים רבות לא תירגמו בעולם הערבי אף סיפור או שיר מהספרות העברית.

גם בישראל היתה התעלמות מוחלטת מהתרבות הערבית, לדוגמא הוצאת מסדה הוציאה סדרה ב- 29 כרכים של סיפורי עמים, אף לא כרך אחד מתוכם הביא סיפורים מהעולם הערבי.

במהלך השנים החלה להיווצר התעניינות ואף פתיחות רבה יותר כלפי תרבות האחר. יש הקרנה הדדית של היחסים הפוליטיים כלכליים על היחסים התרבותיים וההיפך. בתקופות אופטימיות של הליכה לקראת שלום נוצרה פתיחות רבה יותר וזו ממשיכה להתקיים עם עליות ומורדות.

לדוגמא אם בעבר לא תורגם אף חומר ספרותי או אקטואלי מישראל כיום יש תרגום יומיומי של מאמרים מהעיתונות העברית בכל רחבי העולם הערבי. החל מ- 1955 תורגמו עיתונים וקטעי ספרות בעברית בעיתונים הערבים בארץ. הרבה ממה שתורגם בארץ פורסם גם ברחבי העולם הערבי. לדוגמא כל שירי המחאה מתקופת מלחמת לבנון שתורגמו על ידי ג'ובראן פורסמו בעולם הערבי.

בקרב הפלסטינים בעשור האחרון התפתחה אופנה המעודדת לימוד עברית בקרב איגודים מקצועיים שונים וקבוצות רבות אחרות.

ברור כי ככל שיהיה שיפור ביחסים ברמה הפוליטית, תהיה השלמה הדדית וייקבעו גבולות מוסכמים תתאפשר יותר התקרבות תרבותית אך לא נכון יהיה לחכות עד אז. הדרך הנכונה ביותר היא לפעול במקביל ולהציב את המשימות זו לצד זו.

ככל שהערבית תהפוך מדוברת ומקובלת יותר בקרב היהודים תיווצר פתיחות והבנה טובים יותר אשר מצידם יקדמו את השלום. דרך הכרה של תרבות האחר ניתן לכבד ולהעריך אותו.

בשאלות שעלו מן הקהל היתה התייחסות לשילוב בין התרבות הערבית והתרבות המערבית בקרב האוכלוסייה הפלסטינית במדינת ישראל.

טענתו של המרצה היתה כי אימוץ התרבות המערבית הוא הכרחי גם לחברה הפלסטינית וגם לעולם הערבי בכלל לשם התקדמותו. אימוץ ערכי הליברליזם, זכויות הפרט, הדמוקרטיה, שוויון בין המינים חייבים להתרחש אך ניתן לעשות זאת תוך שימור זהות פרטית וקולקטיבית ערבית פלסטינית.

מן הקהל עלתה טענה כי יש בכך צמצום של התרבות המקום של פולקלור אך המרצה עמד על כך כי זה הרבה מעבר לכך: מדובר בשפה, תרבות, זהות, פולקלור, סיפורי עם, שורשים ומורשת של 4000 שנים עליה לא ייותר. יש גם ערכים חשובים שמקורם בתרבות הערבית כמו למשל צדק חברתי, עזרה לזולת מהם צומחת מדינת הרווחה. "חייבים להבחין בתוך המורשת התרבותית בין טוב ורע ולהפריד ביניהם - ערכים של רשע, דפים אפלים של שנאה דתית עכורה קיימים בכל הדתות ואותן בשום פנים ואופן אינני מקדש.

אני מצדד בפיתוח המשלב מוטיבים מהתרבות העתיקה לבין ערכים מודרניים. גם בתרבות העתיקה יש מוטיבים הומניסטיים שאשמח לאמץ.

ברור לי כי לאחר כינון השלום יתרחשו מהפכות פנימיות בתוך המדינות הערביות ובתוך מדינת ישראל - דבר שלא התאפשר עד היום בשל המיקוד ביחסי החוץ."